

zaletel do grla, kjer ga je skoraj zadušil. Ko je spregovoril, se mu je spet utrgal v presledkih, da je komaj povedal: »Ko se bom — malo razgledal — bom šel. Samo mater — sem prišel obiskovat.«

»Pri Čenčarju nisi bil?«

»Oče, rajši v hosto.«

»Pozabi, Klemen! Mogoče bo zdaj s teboj drugačen.«

Vsi so mrmrajoče prikimali.

»Zaradi matere ne morem.« Čelo je stisnil.

Jernejevka je vzdihnila. »Mati mu je že odpustila, vem. In zato mu moraš tudi ti.«

»Veš, Čenčar ima! Med vojno si je nagrmdil. Denar mu je kar letel skupaj.«

»In otrok nima. — Če ima le nekaj vesti —.«

»Kar pobotajta se!«

Tedaj se je Klemen pokazal ves takega, kakršnega ga je napravilo šele trpljenje: »Kaj bogatija in otroci! Če ima kaj vesti — to je beseda!«

Spogledali so se in niso ga razumeli ono vsled bogatije, kljub temu so pritrdili: »No, no! Tako mislimo tudi mi!«

V tej zadregi ni nihče nadaljeval. Počasi so vsi doumeli, da imajo pred seboj drugega človeka, tujega, ki jih spominja samo po imenu na nekdanjega Klemena.

(Dalje prih.)

Manca Komanova:

Na Gorenjskem je lušno.

Pod tem naslovom sem se namenila opisati razne šege in navade, ki so ukoreninjene med gorenjskim ljudstvom, ki prebiva v smeri od št. Vida nad Ljubljano pa tja gori do meje naše divne »Gorenšče«. Pričela bom z Novim letom in potem opisala vse važnejše dneve in praznike v letu, ki se odlikujejo pri Gorenjcih po svojih zanimivih in starodavnih običajih. Istotako pridejo tudi navade pri krstih, ženitovanjih, pogrebih in drugih prilikah. Vsi ti običaji, izmed kojih so nekateri zelo lepi in zanimivi, so last našega naroda, katero je podedoval po svojih dedih, zato je tudi ne bo opustil izlepa. Bila bi pa škoda, da bi vse to prej ali slej zapadlo pozabljivosti, kajti ravno v običajih se tako lepo zrcali poštena duša našega priprostega naroda. Sem in tja ima naš Gorenjec še precej vraž, toda tudi te so zanimive, zato jih hočem po možnosti zabeležiti.

Kako lepo je v tem oziru svoj čas opisoval Janez Trdina Dolenjce! In zlasti poslednje me je napotilo v veliki meri, da tudi jaz, ki sem se rodila in živela med Gorenjci, s skromnimi vrsticami otmem pozabljivosti marsikako lepo šego in navado mojih ožjih rojakov.

Novo leto. Kdor pride ta dan prvi od maše, bo skozi celo leto najpridnejši pri delu. Tudi v splošnem naš Gorenjec zelo uvažuje dan Novega leta. Ako se mu ta dan pripeti kaka nezgoda, postane takoj slabovoljen, ker je mnenja, da ga bodo celo leto zasledovale take in podobne neprilike. Nasprotno pa, če mu poteče dan srečno in ga doleti slučajno še kak veselejši dogodek, je vesel in dobre volje, ker si je v svesti, da mu bo poteklo v sreči in zadovoljnosti celo leto.

Istotako je z vremenom. Če na Novega leta dan zelo sneži ali dežuje, se ozre naš očanec proti nebu in vzdihne:

»Nič dobrega ne pomeni to, vreme nam bo nagajalo celo leto.«

Sv. Trije kralji. Kakor na večer pred Božičem in Novim letom, tako tudi na predvečer Treh kraljev domačini med glasno molitvijo pokadijo vse kote poslopja z blagoslovljenim kadilom in poškropijo z blagoslovljeno vodo. Razlika pri tretjem kajenju pa je ta, da eden izmed članov družine, ki je udeležen pri obredu kajenja, naredi na vseh vratih, hišnih, hlevnih itd. s kredo tri križe: † † †, kar pomeni tri kralje in obenem prošnjo, naj bi sv. trije kralji čuvali vseh nezdgod ljudi, živino in vse gospodarsko poslopje. Na hišnih vratih pa napravijo poleg križev tudi začetne črke treh kraljev in letnico. Po navadi takole:

19 G. † M. † B. 26.

Ta napis mora ostati na vratih do Svečnice. Pri nekaterih hišah ostane ta napis kar celo leto na vratih, kar pa je znamenje zani-karnosti. Iz tega je namreč razvidno, da pri dotični hiši ne umijejo vrat celo leto.

V župni cerkvi se ta dan blagoslovi voda, takozvana »voda treh kraljev«, po katero hodijo s steklenicami. S to vodo gre potem gospodar poškropiti njive in travnike, v trdni veri, da voda umori škodljivega črva.

Zanimiv običaj, ki pa se zadnja leta precej opušča, je »kole-dovanje sv. treh kraljev«. Zbero se trije dečki v starosti od 10 do 15 let, ki predstavljajo tri kralje. Oblečejo se v navadne bele halje ter se prepašejo z zlatim papirnatim pasom. Tudi na glavo denejo krono iz pozlačenega papirja. Tretji izmed njih, ki predstavlja Baltazarja, ima čez obraz črn robec z odprtinami za oči. Ta poslednji ima s seboj tudi leseno škatljo, v katero spuščajo dobri sosedje denar. Tako opravljeni pridejo v hišo, stopijo na sredo sobe in zapoje naslednjo pesem:

Bog daj srečo hišni oče,
 hišni oče, hišna mati!
 Bog daj srečo, hčerka mlada,
 hčerka mlada, pridni sin!
 Prosimo za majhen ofer,
 majhen ofer, božji dar,
 da vas ognja, suše, toče
 in bolezní Bog obvar'.
 Da bi dobro let'no meli,
 da ob letu bi veseli
 dali v prodaj tolk' pšenice,
 da žvenkljale bi petice.
 Pri družini
 in živini
 srečo Bog vam daj,
 po smrt' pa sveti raj!

Po tej pesmi jim seveda povsod vržejo nekaj drobiža v škatljo, na kar se »kralji« poslove in gredo prepevat dalje k drugim sosedom.

Ženitovanje. Predpustni čas — veseli čas in vkljub današnjim težkim razmeram se ljudje v tem času vedar še najbolj pozabavajo. Ker se na kmetih v predpustnem času že od pamtiveka sklepa največ zakonov, se ustavimo pri ženitovanju.

Čisto umevno je, da je sedanja življenjska kriza povzročila, da so res prave, šumne ženitnine postale na kmetih zelo redke in vedno več je takoimenovanih »tihih porok«. To je seveda v mnogih ozirih pametnejše, vendar pa naš Gorenjec ljubi šumnejše svatovanje, kajti tudi to je podedoval od svojih očetov. »Tiha poroka« izgleda zanj nekam »preberaško«, češ ljudje bodo govorili: »Ta je malo priženil.«

Jaz hočem opisati tu šumnejše ženitninske obrede, ki so se dogajali pri premožnejših hišah in kateri so mi v spominu še od detinskih let.

Snubitev. Če tudi imata ženin in nevesta že od prej kako medsebojno znanje, se vrši snubitev slovesno in s pomočjo posredovalca, takozvanega »mešetarja«, ki je po navadi ženinov stric, boter ali kak starejši njegov sosed. O prihodu snubcev so nevestini stariši že prej obveščeni in imajo pripravljeno nekaj prigrizka in gotovo merico zalitka. Pri snubitvi ima glavno besedo mešetar. Govori najprej o letini, o kupčiji, o živini in šele potem pride na pravo točko. Nevesta mora biti med tem časom odsotna. Če tudi je nevestin oče z ženinom zadovoljen, vendar se navidezno brani, češ, »ne mudi se ji še«, »kako jo bom pogrešala«, »dobro ji je doma«, itd.

Mešetar vse te navidezne ugovore hitro ovrže in neprestano hvali ženina in njegovo domačijo. Oče slednjič pravi: »I pa dajmo vprašat no, kaj bo dekle reklo.« Na to očetovo opazko pokliče mati hčerko, ki je v kakem kuhinjskem kotu že precej nestrpno čakala na ta trenotek. Pri vstopu deklice se tudi ženinu odpre beseda in po kratkem uvodu jo vpraša, če bi mu hotela gospodinjiti. Ako deklica privoli, zažvenkljajo kozarci in napije se na dobro srečo bodočega para. Zdaj pride na vrsto pogovor o doti in če je oče pri tem trd, se mešetar razkorači, udari parkrat po mizi in zakriči: »Kaj boš skoparil, ko ti ni treba. Saj pa tvoje dekle tudi pride v hišo, ki je vredna največje dote.« Potem se domenijo še glede bale in določijo čas poroke.

Bala. Po nevestino balo gredo ženinovi sosede dan pred poroko. Čim več vozov, tem bolje seveda. Fantje ozaljšajo vozove s smrečjem in s papirnimi traki v narodnih barvah. Konjem obesijo na vrat zvonce, na komate pa jim zataknejo cvetlične šopke. Fantje si okrase klobuke s cvetjem, pokličejo godca in tako opremljeni se odpeljejo glasno vriskaje in prepevaje na nevestin dom. S fanti se pelje tudi ženin. Ko dospejo tja, najprej nekoliko zaplešejo, nato se pa prične nakladanje. Prva pride na vrsto skrinja, katero ima Gorenjec že od pamtiveka zelo v časti. Skrinja stoji v veži in je napolnjena z žitom ali s čimer si že bodi. Nanjo se vsede nevestin brat ali kak drugi njen sorodnik in ko fantje zgrabijo skrinjo, zavpije on:

»Ne dam, skrinja je naša!« Fantje začno prositi: »Daj brate, podari nam skrinjo!« — »Ne, ne podarim jo, mnogo je vredna!« — »Pa jo nam prodaj!« — »Tisto pa že, kje imate starešino, da se pomenimo.«

Tedaj pristopi oni, ki je določen za starešino na svatbi, in začneta se pogajati za ceno. Cena je navadno 10, 20 ali k večjemu 40 kron, katere mora plačati starešina na skrinji sedečemu. Ta se umakne in fantje dvignejo skrinjo ter jo kot prvi predmet postavijo na voz. Nato pride po vrsti na voz vse, kar jim ukaže nevesta, njeni roditelji. Prvi voz je navadno napolnjen s sobno opravo, drugi z žitom, tretji s kuhinjsko posodo, škafi in drugo podobno ropotijo. Na zadnji konec poslednjega voza mora priti hlebec, v katerega je zasajen velik nož. Stara vraža je namreč, če je na vozu kruh, potem nevesta na svojem novem domu gotovo ne bo stradala kruha.

Fantje, ki nakladajo balo, si štejejo v veliko imenitnost, ako morejo neopaženo izmakniti kako žival, ki ni bila namenjena za balo. Tako n. pr. kakega zajca, kokoš, petelina, jančka in podobno ter ga potem na skrivaj vrinejo med balo. Seveda je to le šala in vse te »ukradene« živali vrne pozneje ženin nevestinim roditeljem.

Ko so vozovi naloženi, se zbero fantje v hiši in v družbi ženina in neveste izpijo nekaj litrov vina in vnovič zaplešejo par poskočnic, nakar glasno vriskaje odpeljejo balo na ženinov dom.

Poroka. Poroke se vršijo dopoldne z mašo. Ako se ženin ženi na dom, tedaj povabi k poroki oziroma k svatbi vse sosede. Od vsake hiše gresta po dva. Po navadi se udeležita svatbe oče in mati, če pa sta ta dva že v letih, pa prepustita to veselje svojim sinovom in hčeram.

Tudi nevesta pripelje nekaj svatov s seboj, toda ne toliko kakor ženin. Po večini so to njeni botri in bližnji sorodniki.

Svatbeni sprevod se pomika proti cerkvi v temle redu: V prvem vozu se pelje »starešina« s »teto«, ki je navadno njegova žena. Spredej pri vozniku sedi godec in razteguje harmoniko vso pot. Za njim se pelje ženin s svojim »drugom«, nato nevesta z »družico«, nato pa drugi svatje. Ženin je navadno oblečen v črno in ima na levi strani prsi pripet šopek, istotako tudi »drug«. Nevesta je opravljena v svetlo, ponajveč svileni obleko. (Največ gorenjskih nevest sem videla oblečenih v svetlosivo obleko, nikdar pa nobene v popolnoma beli obleki. To pa vsled tega, ker bele obleke pozneje nima za kaj rabiti. Kmetška ženska se pri nas niti ob praznikih, niti ob kakih drugih slovesnostih ne bo oblekla v belo, pač pa le nedorasle deklice).

Nevesta in družica imata na glavi venec iz umetnih rož, ki segajo od glave tja doli po hrbtu. »Teta«, kakor tudi druge svatbenice imajo na glavi peče, moški pa na prsih velike šopke. Vozniki si pripno šopke na klobuke ter imajo obenem nalogo, vriskati, kar jim grlo da. Ako imajo fantje iz dotične vasi kaj smodnika na razpolago, tedaj se za kakim plotom oglasi tudi par možnarjev.

Krog cerkve, v kateri se vrši poroka, se nabere toliko radovednežev, da nastane pravcata gneča. Pri tem se čujejo na rovaš ženina in neveste raznovrstne kritike.

Na poti iz cerkve sede ženin k nevesti, drug pa k družici. Drugi svatje se vozijo v prejšnjem redu.

Kakih petdeset korakov od cerkve zadene svatbeni sprevod na takoimenovano »šrango«. Ondotni fantje namreč postavijo ob vsako stran ceste navpično po en drog. Ta dva droga potem kake štiri metre nad cesto zvežejo s svilenimi naglavnimi robci. Pred to šrango mora starešina plačati za par litrov vina, na kar sme sprevod oditi »skozi šrango«.

Ko se pripeljejo svatje na ženinov dom, se začne »ohcet«, ki traja večasih celo dva dni. Pije se dvojno vino in ga seveda precej udušijo. Mize so polne raznih jedil, vsled česar mora marsikako tele, pujssek in mnogo perutnine darovati svoje življenje.

»Škripači« so trije. S harmoniko je namreč združen tudi klarinet in bas, imenovan »pomprdom«.

Svatje se takoj pripravijo k plesu, dočim morata novoporočenca počakati do polnoči. Opolnoči pa »teta« sname nevesti poročni venec in zdaj zapojejo svatje:

»Oj z Bogom, nevesta, tvoj ledig stan,
saj je bil ves čas prav držan.
Zdaj žena poročena si,
sam Bog naj dneve žegna ti!«

Podobno zapojejo svatje tudi ženinu.

Po zatrdilu starih ženic se mora nevesta pri snemanju venca jokati. Če namreč takrat ne joka, bo pa morala tem večkrat jokati v zakonu. Tu mi prihaja na misel zgodbica, ki jo je pravila moja pokojna mati. Neka revna deklica, poštena Gorenjka, je dobila dobrega, lepega in bogatega fanta za moža. Zato se ji ni zdelo kar nič potrebno solze pretakati. Da bi se pa izognila klepetavim jezikom, je prišla na originalno misel. Tik pred snemanjem venca je izginila iz hiše in si je s čebulo tako temeljito nadrgnila oči, da se je vkljub notranji zadovoljnosti morala solziti. Pa je imela smolo. Duh čebule jo je izdal. To je bilo seveda v očeh vseh ženskih svatov veliko norčevanje in vse so ji na tihem prerokovale cel pekel v zakonu. Toda vse te prerokbe so se izkazale za neresnične, kajti nevesta je bila v zakonu tako srečna in zadovoljna, da se ji ni bilo treba kar nič jokati.

Po snemanju venca novoporočenca zaplešeta najprej »solo«, potem se pa z drugimi svati vred sučeta do ranega jutra.

Na prvi svatbeni večer pridejo fantje iz one vasi, iz katere je doma nevesta, in zahtevajo od ženina odkup zanjo. S seboj prineso pismo, katero glasno prebero. — Posrečilo se mi je neko tako pismo dobiti. Glasi se:

Ljubi ženin!

Ena stara resnica je to, da žena hiši tri ogle podpira. In to se mi zažihramo, da prav taka po vsi vorengi žena, bo tvoja nevesta Franca. Mi ne bomo na široko razkladali, mi ti kar na kratko rečemo: Blagor se tebi, ki si jo dobil! In če boš tudi ti tako voreng, pa kar žiher rečemo, da vaju bo božja roka tako žegnovala, da bosta oba srečna in zadovoljna. Vesela vaju bo pa tudi vsa vajina žlahta in mi Poljanci, pa še kako bomo štemani, da je v naši vasi gori zrasla taka deklina, ki je tolko dobrega prinesla v tvojo hišo.

Mi imamo do tebe eno prošnjo, pa že naprej vemo, da jo boš uslišal. Spodobi in gepera se, da nam za eno tako voreng

nevesto odšteješ po frejvolji nekaj denarja, da bomo trčnili na njeno in na tvoje zdravje in da bomo vsaj enmalo pozabili na žalost, ki nas je s tem prizadela, da nas je ona zapustila. Zdaj vama pa želimo veliko žegna božjega na tem pa tudi na onem svetu!

Poljanski fantje.

Nato jim ženin da neko gotovo svoto. Čim večja je nevestina dota, tem globokeje mora poseči v žep. Navadno je znašala ta svota za deset, petnajst ali tudi dvajset litrov vina. S tem denarjem gredo fantje k oštirju in kupijo vina. Oštir jim nalije vino v škafo in priloži korec. S škafo in z enim godcem se podajo fantje v kak skedenj in tam nevesto zapijejo in zaplešejo. (Dalje prih.)

Dr. Niko Matanić:

Naloga petega stanu.

(Po članku v »Seljački Prosvjetici«.)

V starem in srednjem, pa tudi v novem veku tja do francoske revolucije, to je približno do pred 130 leti, sta imela po vsej Evropi razen v Angliji vso državno oblast v rokah dva stanova: prvi, visoko plemstvo in visoka duhovščina, drugi, nižje plemstvo. A ne le, da sta imela ta stanova vso politično oblast, temveč sta tudi delala in vladala, kakor da sta ona ne samo država, ampak tudi narod in edino pravi državljani, vsi drugi pa njihovi podaniki in podložniki.

Tretji stan — meščanstvo — se je pojavil na politični pozornici kopne Evrope (to je v vsej Evropi razen Anglije) za časa francoske revolucije in je zavzel po približno 60 letnem boju ono mesto, ki ga je prej zavzemalo plemstvo.

Kot nujna posledica te meščanske vlade in meščanskega reda se je pojavilo delavstvo (proletariat) — četrti stan.

Peti stan — to so kmetje.

Z ozirom na vrstni red, v katerem so prišli navedeni stanovi do politične moči, stoji kmetski stan na zadnjem mestu, dasi se je pojavil v zgodovini pred vsemi drugimi. Kajti dokler se ni začela zemlja obdelovati, so tvorili človeštvo samo lovci in pastirji, a ti ne ustvarjajo zgodovine. Drugi stanovi so se rodili, da tako rečemo, iz kmetskega stanu kakor sin od očeta, toda ti sinovi, vnuki in pravnuki, so prišli do politične oblasti pred svojim očetom-kmetom. Kaj je temu vzrok in zakaj se je tako zgodilo, tega nočemo tu raziskovati, temveč samo ugotavljamo to zgodovinsko dejstvo.